

OPONENTSKÝ POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Jiří Koumar

„Má doplaceno a žádnému nic nedluží.“

Aspekty transakce s poddanskou nemovitostí
na mělnickém panství v 17. století

rukopis disertační práce, 301 stran počítačové sazby,
Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze,
Praha 2010,

školitel: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Bádání o venkovském obyvatelstvu v raném novověku prošlo v české historiografii za posledních dvacet let poměrně značnými proměnami. Odliv zájmu odborníků po roce 1989 byl střídán od 2. poloviny 90. let 20. století postupným ožíváním výzkumu, které se promítlo do studia hospodářských (zejména finančních a úvěrových) poměrů a sociálního chování a jednání poddaných. Jedním z nezpochybnitelných faktorů vedoucích k této pozitivní změně byla existence funkční mezinárodní spolupráce českých, rakouských a anglických badatelů v projektu *„Soziale Strukturen in Böhmen, 16.-19. Jahrhundert“*, která přinesla značné množství nových badatelských výsledků, z nichž však řada byla publikována až v několika posledních letech (viz např. monografie J. Grulichy, D. Štefanové, A. Velkové). I přes jistý nárůst zájmu historiků o poddané žijící na venkově náleží toto bádání ve srovnání s výzkumy týkající se jiných sociálních vrstev (zejména šlechty) k méně frekventovaným badatelským tématům. Je tak potěšitelné, že i za těchto okolností věnoval pan Jiří Koumar venkovské problematice mnohaleté badatelské úsilí.

Hned v úvodu hodnocení je nutné konstatovat, že si autor jako téma své disertační práce zvolil problematiku vyžadující mimořádně rozsáhlou heuristickou práci, kterou zvládl na vysoké odborné úrovni. Pracoval s početným souborem pramenů, jež tvořily záznamy z katastrů, odhadů panství, urbářů, z různých typů účtů, a především z pozemkových knih, které pro zpracovávanou badatelskou problematiku měly zcela zásadní informační hodnotu. Zejména zmíněné zápisy z gruntovnic autor podrobil precizní kritice. Vedle rozsáhlého kompletu archivních pramenů se dalším informačním zdrojem pro doktoranda stala odborná literatura. Ke studované problematice shromáždil prakticky veškerou domácí produkci a taktéž relevantní práce zahraničních badatelů.

Prostor svého výzkumu omezil autor na jedno panství, což považuji z mnoha hledisek (téma práce, dostatečnost, resp. zvládnutelnost pramenné základny apod.) jako velmi vhodné. Volba mělnického panství je cenná především tím, že se jedná o velikostně průměrný velkostatek rozkládající se vesměs na kvalitních nížinných půdách, byť jejich úrodnost nebyla zdaleka jednotná. Dosavadní bádání týkající se především finančních aspektů transakcí s poddanskými usedlostmi byla na takovém typu panství prováděna jen okrajově, a proto jsou J. Koumarem dosažené poznatky velmi cenné pro širší srovnání sledované problematiky. Délkou zkoumaného období pokryl autor přibližně 120 let a zahrnul do něj i poslední dvě desetiletí 16. století, což v názvu práce postrádám, a toto rozšíření by se do něj mělo promítnout. Zmíněný časový záběr práce považuji za postačující, protože umožňuje studovanou problematiku v odpovídající míře postihnout jak v předbělohorském období, v průběhu třicetileté války, tak i době poválečné konsolidace a obnovy.

Vlastní práci J. Koumar přehledně strukturoval do čtyř kapitol. V první se věnoval nejdříve geografickému vymezení badatelského prostoru. Přiblížil mělnické panství nejen jako území ovlivněné často neklidným (sou)tokem dvou největších českých řek, ale také jako území se širokou škálou typů půd, na nichž zdejší zemědělci museli hospodařit. Následně podal základní popis historického

vývoje panství a podrobnější charakteristiku jeho hospodářské a sociální skladby v 17. století.

Název druhé části práce *Transakce s poddanskou nemovitostí* nepostihuje zcela přesně obsah vlastní kapitoly, v níž předložil doktorand detailní přehled o dosavadním bádání o pozemkových knihách v české historiografii, které mu poskytlo množství metodologických podnětů ke zpracování záznamů samotných knih mělnického panství. V kombinaci s poznatky získanými v první kapitole tak mohl provést výběr lokalit, který, pokud to bylo z pramenného a statistického hlediska možné, respektoval specifika zkoumané oblasti. Do sondy tak zahrnul dvanáct lokalit (po třech z každé rychty), v nichž se celkem nacházelo téměř půldruhého sta usedlostí, čímž svému výzkumu zajistil vysokou míru reprezentativnosti.

Doktorand prokázal znalost aktuálních badatelských témat týkajících se dějin raněnovověkého poddanského obyvatelstva, mezi něž mimo jiné patří studium postavení a role vesnických elit ve společnosti (D. Štefanová, Sh. Ogilvie aj.). Autor soustředil v práci pozornost především na úlohu jednotlivých členů vesnické správy při realizaci různých majetkových transakcí. Zajímavé jsou jeho poznatky o systému vrchních rychet, jež vypovídá o dvou vrstvách vesnické správy na zkoumaném panství. Při obhajobě by doktorand měl objasnit otázku, zda a jaké dopady měla tato „dvojvrstevnatost“ na majetkové transakce na gruntech, resp. šířeji na život poddaných ve zkoumaných lokalitách.

Vlastní těžiště Koumarovy disertační práce představují dvě následující kapitoly. V první se věnoval analýze rozsahu a dynamice majetkových transferů, k níž využil bezmála tisíce záznamů. Pro předbělohorské období prokázal obecně zvýšenou četnost transakcí s nemovitostmi, jež je v literatuře spojována s výraznějším živnostenským přístupem hospodáře ke svému gruntu, která se zvláště projevovala u menších usedlostí. Ocenění si zaslouží doktorandovy poznatky o převládajícím rozdílném charakteru transakcí s grunty ve vinorodých vesnicích (větší podíl převodů za života hospodáře), ve srovnání s poměry v obdobných lokalitách, které vinohrady postrádaly (větší zastoupení transakcí po

smrti hospodáře); zjištění o jisté odolnosti podstatné části poddanských usedlostí ve 20. letech 17. století proti negativním dopadům probíhající třicetileté války a naopak jejich hluboký úpadek v letech následujících projevující se nejen zvýšeným výskytem prodejů pustých gruntů, ale i dočasným nezakoupeným (nezapsaným) držením gruntu.

Druhý stěžejní oddíl práce věnoval doktorand analýze finančních stránek, k čemuž mohl využít téměř osmi set cenových údajů, které podrobil preciznímu kritickému zhodnocení, v jehož rámci identifikoval míru jejich vypovídací hodnoty. Koumar sledoval nejen cenu gruntů, její velikost a proměny v rámci zkoumaného období, ale i závdavek, velikost a frekvenci pokládání vejrunkových splátek, tj. faktory, jež ovlivňovaly vlastní splácení poddanských usedlostí. Z množství získaných poznatků bych připomněl jen několik: obecné zjištění poměrně vysokých cen usedlostí, u velkých gruntů nebylo výjimkou, že byly ceněny na 500 a více kop grošů míšeňských (otázkou je, do jaké míry se v cenách projeví hodnoty vinogradů); byť pouze u několika transakcí zachycení položkového oceňování jednotlivých částí gruntu - tyto poznatky totiž posilují význam cen gruntů jako kritéria pro přesnější sociální stratifikaci venkovského obyvatelstva, o němž byla mezi odborníky vedena dlouholetá diskuse; vrchnostenský dohled nad konkrétním fungováním splátkového systému projevující se v případě jeho neplnění nejen iniciací nuceného prodeje nespláceného gruntu jinému hospodáři, ale i využitím donucovacích prostředků (vězení) proti neplatičům; naopak i přes nadprůměrnou movitost sedláků zjištěním relativně malé intenzity prodeje gruntovních peněz (v případě této majetkové transakce by měl doktorand v rámci obhajoby objasnit, v čem přesně spatřuje rozdíl mezi prodejem a skupováním gruntovních peněz, který dokumentuje např. v tab. č. 77 na s. 261).

O formální stránce studie se zmíním jen stručně. Práce je napsána na velmi dobré stylistické a jazykové úrovni. Vlastní text práce je uvážlivě propojen s množstvím grafů a především tabulek, z nichž však několik obsahuje drobná

pochybení týkající se především statistických údajů (s. 114, 124, 129, 149, 201 aj.).

Přes několik výše uvedených připomínek, jež povětšinou mají charakter námětu do diskuse, celkově hodnotím práci pana Jiřího Koumara jako velmi zdařilý, heuristicky a metodicky pečlivě propracovaný příspěvek k poznání majetkových a širěji životních poměrů venkovského obyvatelstva na konci 16. a po celé 17. století. Dosažené výsledky jsou dalším fundamentálním kamenem pro postavení široce koncipovaného srovnávacího pohledu na dějiny venkovanů v českých zemích v raném novověku, proto by bylo vhodné, aby předložený rukopis byl podle možností co nejdříve publikován. Závěrem tedy s potěšením mohu konstatovat, že předložená disertační práce pana Jiřího Koumara plně splňuje požadavky kladené na tento typ kvalifikačních prací, a proto ji **doporučuji k obhajobě.**

V Brně dne 30. srpna 2010

PhDr. Bronislav Chocho~~l~~áč, Dr.
Historický ústav Filozofické fakulty
Masarykovy univerzity v Brně